

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”

COMUNICAREA NONVERBALĂ ÎN DISCURSUL LAIC
ȘI ÎN PREDICĂ.
STUDIU COMPARATIV

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT

Coordonator științific:

Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon

Doctorand:

Pr. Ionuț Bărbulescu

Cluj-Napoca

2018

**COMUNICAREA NONVERBALĂ ÎN DISCURSUL LAIC
ȘI ÎN PREDICĂ.
STUDIU COMPARATIV**

CUPRINS

Introducere

- I. Preliminarii: Comunicarea în viața umană.
  - I.1. Definiții și particularități.
  - I.2. Factori, mijloace, caracteristici și obiective ale comunicării.
  - I.3. Tipuri de comunicare.
- II. Raportul verbal/nonverbal în comunicare.
  - II.1. Caracteristici generale. Asemănări și deosebiri.
  - II.2. Funcțiile comunicării nonverbale.
- III. Comunicarea nonverbală. Aspecte generale.
  - III.1. Precizări conceptuale, istoricul studierii și particularitățile comunicării nonverbale.
  - III.2. Istoricul și clasificarea comunicării nonverbale.
- IV. Mijloacele de comunicare nonverbală utilizate în discursul laic și în predică.
  - IV.1. Comunicarea nonverbală nonvocală.
    - IV.1.1. Aspectul fizic (*Somatotipologia*).
    - IV.1.2. Gesturile (*Kinezica*).
    - IV.1.3. Mimica.
    - IV.1.4. Privirea (*Oculezica*).
    - IV.1.5. Atingerile (*Haptica*).
    - IV.1.6. Utilizarea spațiului (*Proxemica*).
    - IV.1.7. Mirosurile (*Olfactica*).
    - IV.1.8. Utilizarea timpului (*Cronemica*).
    - IV.1.9. Utilizarea obiectelor (*Artefactele*).
    - IV.1.10. Postura.
  - IV.2. Comunicarea nonverbală vocală.
    - IV.2.1. Vocalica. Generalități.

- IV.2.2. Tonul vocii.
- IV.2.3. Ritmul verbal.
- IV.2.4. Volumul vocii.
- IV.2.5. Accentul.
- IV.2.6. Claritatea.
- IV.2.7. Pauzele.

V. Rolul feedbackului și al autofeedbackului în receptarea discursului și a predicii.

VI. Particularități ale comunicării nonverbale în discursul laic și în predică. Noțiuni teoretice și exemplificări.

VI.1. Prestigiul oratorului/predicatorului.

VI.2. Contextul prezentării – caracteristici materiale, temporale și socio-culturale.

VI.2.1. Aspectul material al contextului.

VI.2.2. Particularități temporale.

VI.2.3. Specificități socio-culturale.

VI.3. Indicii ale comunicării nonverbale transmise prin discurs și predică.

VI.3.1. Semne și semnale transmise prin intermediul corpului.

VI.3.1.1. Capul.

VI.3.1.2. Mâinile.

VI.3.1.3. Picioarele.

VI.3.2. Vocea – mijloc de transmitere a unor semne și semnale nonverbale.

VI.4. Asemănări și deosebiri ale indicilor de comunicare nonverbală utilizate în discurs și în predică.

VI.4.1. Asemănări.

VI.4.2. Deosebiri.

VII. Dezvoltarea abilităților de comunicare nonverbală.

VII.1. Informații teoretice.

VII.2. Recomandări practice.

VII.3. Exemplificări ale utilizării eficiente a mijloacelor de comunicare nonverbală.

VII.3.1. Mijloace de comunicare nonverbală nonvocală.

VII.3.2. Mijloace de comunicare nonverbală vocală.

Concluzii: Impactul comunicării nonverbale în discursul laic și în predică.

Cuvinte cheie: comunicare, discurs, predică, nonverbal, vocal, nonvocal, afirmații, semnificații.

***Comunicarea nonverbală în discursul laic și în predică.
Studiu comparativ***

REZUMAT TEZĂ DOCTORAT

Coordonator științific:

Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon

Doctorand:

Pr. Ionuț Bărbulescu

Prezenta teză de doctorat, elaborată în cadrul Școlii Doctorale de Teologie Ortodoxă „Isidor Todoran” a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, având ca temă „Comunicarea nonverbală în discursul laic și în predică. Studiu comparativ”, propune realizarea unei analize a comunicării nonverbale, comparând două obiective de cercetare: discursul laic și predica, sub forma unei analize comprehensive, în șapte capitole, al căror scop principal îl constituie evidențierea elementelor de comunicare nonverbală pe care predica este datorare să le recupereze în raport cu discursul laic și să le integreze eficient în etosul propriu, eminentemente liturgic.

Comunicarea întreține relațiile omului cu semenii săi, dar și comunitățile umane în ansamblul lor. „În decursul diferitelor perioade istorice, persoanele și grupurile umane se definesc și se raportează unele la altele în plan social, politic, cultural, economic sau religios prin acte de comunicare”¹. Într-adevăr, „[...] întreaga viață umană se desfășoară pe un fond de permanentă comunicare”², întreaga creație comunică, iar persoana umană, coroana creației, „nu ar putea fi imaginată în afara spațiului comunicării”³. După cum afirmă Paul Watzlawick,

---

¹ Constantin Onu, *Comunicare și slujire prin limbaj mimico-gestual*, Editura Universității din Pitești, Pitești, 2003, p. 3.

² Tatiana Slamna Cazacu, *Cercetări asupra comunicării*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, p. 51.

³ Constantin Onu, *Comunicare și slujire prin limbaj mimico-gestual*, p. 5.

comunicarea este o „condiție sine-qua non a vieții omenești și a ordinii sociale”⁴.

Comunicarea în ansamblul ei utilizează cele două modalități de manifestare: verbală (prin sensurile cuvintelor rostite) și nonverbală (prin modul în care sunt rostite cuvintele – limbajul paraverbal și prin limbajul trupului).

Comunicarea nonverbală este o comunicare care fie nu utilizează cuvinte, fie descoperă sensurile cuvintelor din modul în care acestea sunt expuse, fără a ține seama de conținutul acestora.

Deși în vremurile noastre posibilitățile tehnice de a comunica oferă șansa unei extinderi fără precedent a procesului comunicării în spațiu și timp, totuși întâlnirile directe sunt de multe ori necesare tocmai pentru că prin acestea indiciile nonverbale pot fi observate mult mai bine decât în cazul comunicării prin mijloace tehnice.

Omul simte nevoia de a comunica și de a i se comunica, atât pe cale verbală, cât mai ales pe cale nonverbală, atât prin intermediul mijloacelor tehnice, cât și în mod direct.

Despre comunicare s-a afirmat că ne ajută să formăm relații comunitare și personale, să ne împărtășim convingerile și valorile cu ceilalți și să îndeplinim multe dintre îndatoririle cotidiene⁵. Toate aceste obiective ale comunicării pot fi realizate și prin intermediul comunicării nonverbale.

Omul comunică la nivel nonverbal pe mai multe căi. Cele mai importante sunt: paralimbajul (tonalitatea, intensitatea etc.), gesturile sau mișcările trupului (kinezica), poziționarea în spațiu (postura), atingerile (haptica), mișcările feței (mimica), mișcările ochilor (oculezica), mirosurile (olfactica), distanța dintre cei care comunică (proxemica), vestimentația și aspectul exterior (artefactele).

Comunicarea nonverbală este utilizată în general în comunicarea interumană și în mod special în diferite domenii de activitate. Sunt domenii precum arta teatrală, avocatura și politica, în care succesul celor care le practică depinde în mod covârșitor de abilitățile de utilizare a comunicării nonverbale. În privința predicatorului creștin, succesul transmiterii prin predică a învățaturii de credință depinde, de asemenea, în mare măsură de modul în care știe să transmită ideile prin mimică, gestică și intonație. În lucrare este prezentat felul în care poate fi utilizată cu succes comunicarea nonverbală în discursul laic și în predică, aducând drept exemple diverse modalități prin care oratori laici și predicatori creștini au folosit această latură a comunicării în misiunea lor de

---

⁴ Livia Durac, *Semiotica limbajului nonverbal în relația părinte-adolescent*, Institutul European, București, 2009, p. 32.

⁵ Claudia Schäfer, *Limbajul corpului*, trad. Roland Schenn, Niculescu, București, 2003, p. 29.

transmitere a unui mesaj determinat.

Lucrarea analizează și expune importanța și caracteristicile comunicării nonverbale, utilitatea și utilizarea ei în discursurile laice și în predică, bazându-se pe exemple ale diverselor modalități în care aceasta apare în anumite demersuri retorice și omiletice actuale.

După prezentarea unor aspecte legate de comunicare și de tipurile acesteia (cap. I), va fi înfățișat raportul dintre comunicarea verbală și cea nonverbală, evidențiind caracteristicile și funcțiile comunicării nonverbale (cap. II).

Expunerea unor informații generale despre comunicarea nonverbală (cap. III) va fi urmată de evidențierea mijloacelor prin care se realizează comunicarea nonverbală, în ceea ce privește atât aspectele nonvocale, cât și cele vocale (cap. IV).

Ilustrarea importanței feedbackului și al autofeedbackului este subiectul capitolului al V-lea, după care urmează prezentarea anumitor particularități ale comunicării nonverbale în discursul laic și în predică, expunând diverse noțiuni teoretice, dar folosind și exemplificări practice, arătând asemănările, dar și deosebirile dintre comunicarea nonverbală din discursul laic și din predică (cap. VI).

În continuare au fost prezentate anumite recomandări despre cum pot fi dezvoltate abilitățile de comunicare nonverbală și sunt oferite exemplificări ale mai multor mijloace de comunicare nonverbală, în baza analizei a două discursuri și a unei predici (cap. VII).

Ne-am oprit asupra a doi oratori și a unui predicator: filozoful și scriitorul Andrei Pleșu, Pr. Constantin Galeriu și actorul Dan Puric. Am ales trei vorbitori apreciați, cu vârste, temperamente și din domenii culturale diferite: (1) filozoful și scriitorul Andrei Pleșu (n. 1948), de formație istoric al artei, fost ministru al Culturii și al Afacerilor Externe; în alegerea lui a contat decisiv faptul că vorbește elegant și elevat, serios și distins, simplu și convingător; (2) Pr. Constantin Galeriu (n. 1918 – † 2003), sacerdot apreciat și profesor universitar renumit, a fost întemnițat de mai multe ori între anii 1950 și 1953; ne-am oprit asupra sfinției sale și pentru că zeci de ani aduna, la fiecare predică pe care o rostea în Biserica *Sfântul Silvestru* din capitală, sute de credincioși care veneau nu doar pentru a participa la Sfânta Liturghie, ci și pentru a-i asculta predicile expuse cu multă dăruire; (3) actorul, regizorul și eseistul Dan Puric (n. 1959), deosebit de apreciat atât în țară, cât și peste hotare; am ales să analizăm o conferință susținută de acesta, întrucât am fost interesați să observăm modul în care comunicarea nonverbală profesată cu măiestrie în cadrul spectacolelor sale de pantomimă a influențat inclusiv discursul său rostit în afara unui context teatral.

Dintre predicile sau discursurile susținute de cei trei vorbitori de prestigiu ne-am oprit asupra (1) conferinței despre *Problema Răului: o piatră de poticnire* susținută de Andrei Pleșu în cadrul conferințelor Edictum Dei, Cluj, octombrie 2015, (2) a predicii la *Duminica învierii fiicei lui Iair* expusă de către Pr. Constantin Galeriu în Biserica *Sfântul Silvestru* din capitală, octombrie 2001, și (3) a conferinței *Despre demnitate* susținută de Dan Puric, în sala de conferințe din Vrancea, martie 2013.

Știind că nu putem desprinde corect semnificațiile unui mijloc de comunicare nonverbală fără a ține seama de toate celelalte mijloacele prin care comunicarea nonverbală este realizată, am început demersul de analizare a celor trei cuvântări prin oprirea înregistrărilor audio-video și prin surprinderea a peste 180 de momente (imagini și afirmații). Am extras din înregistrările accesate prin internet (site-ul <https://www.youtube.com/>⁶) peste 180 de momente pe care le-am analizat atât în ceea ce privește impresia pe care o transmit mijloacele de comunicare nonverbală nonvocală utilizate, cât și în privința modului în care sunt expuse afirmațiile teoretice enunțate (comunicarea nonverbală vocală).

Analizarea imaginii a fost completată de analizarea modului de expunere a textului, dar și de raportare a acestora la sensurile cuvintelor rostite. Așadar, la fiecare dintre aceste momente am analizat atât comunicarea nonverbală nonvocală (video), cât și comunicarea nonverbală vocală (audio).

Am parcurs așadar mai multe etape: (a) oprirea înregistrărilor la anumite momente și salvarea imaginilor (screenshot); (b) expunerea impresiilor transmise de postură, mimica, gestică și artefactele folosite; (c) consemnarea afirmațiilor rostite în timpul fiecăreia dintre imagini; (d) analizarea modurilor de expunere a textului. Am corelat imaginea cu textul și, implicit, modul în care textul fiecăreia dintre cuvântări a fost expus, făcând așadar un paralelism între imagine, sensul textului și modul în care acesta a fost expus.

Am constatat că impresiile desprinse în urma analizării imaginilor, fără a cunoaște cuvintele rostite în același timp, au fost în proporție de aproximativ 90% în acord cu textul enunțat la primii doi vorbitori analizați (Andrei Pleșu și Pr. Constantin Galeriu) și în proporție de 80% în cazul lui Dan Puric. Acest fapt dovedește că modul de a comunica nonverbal al lui este într-o mai mare măsură imprezicibil și surprinzător.

---

⁶ Andrei Pleșu, *Conferința Edictum: Problema răului*, <https://youtu.be/JuD2REGni5E>, data accesării: 10 mai 2018,
Constantin Galeriu, *Predică la învierea fiicei lui Iair*, https://youtu.be/3Soeh_LNtOM și <https://youtu.be/H80Nok4BOIE>, data accesării: 10 mai 2018,
Dan Puric, *Conferința: Despre demnitate* <https://youtu.be/pNuFbt31Wto>, data accesării: 10 mai 2018.

Pentru o mai bună organizare a analizei punctuale a celor trei cuvântări, am stabilit următoarea numerotare: 1. discursul lui Andrei Pleșu, 2. predica Pr. Constantin Galeriu, 3. discursul lui Dan Puric; apoi fiecareia dintre cele trei cifre de ordine i-am atașat un număr curent al imaginii tratate; de exemplu, prin succesiunea 1.2. ne referim la screenshotul 2 din discursul lui Andrei Pleșu; prin succesiunea 2.6., trimitem la screenshotul 6 din predica Pr. Galeriu ș.a.m.d.

În urma analizei comunicării nonverbale, datele extrase au fost organizate într-un tabel (*Anexa III*) după cum urmează: *jumătatea din stânga* a tabelului înregistrează datele comunicării nonverbale *nonvocale*, distribuite în funcție de mijlocul de comunicare utilizat, de modul în care s-a comunicat, de posibila semnificație a acestuia și de minutaj⁷; *jumătatea din dreapta* a tabelului înregistrează datele comunicării nonverbale *vocale*, în funcție de minutaj, de textul afirmației enunțate de vorbitor, de mijlocul de comunicare și de anumite observații (particularități) ale expunerii prin care a fost realizată comunicarea nonverbală.

Mijloacele de comunicare nonverbală nonvocale analizate au fost: spațiul (artefactele), postūra, gestică, mimica, oculistica și feedbackul (comunicarea nonverbală a ascultătorilor) iar mijloacele de comunicare nonverbală vocală analizate au fost: ritmul, pauzele, tonul, accentul și volumul.

Pentru observarea, în contextul celorlalte imagini și afirmații, a mijloacelor de comunicare nonverbală expuse, am atașat prezentei lucrări înregistrările audio-video ale discursurilor și ale predicii, iar în *Anexa 3* am prezentat timpul (minutul și secunda) la care au fost utilizate mijloacele de comunicare nonverbală nonvocale și vocale analizate.

Din analiza celor peste 180 de imagini și afirmații din timpul celor două discursuri și a predicii, se poate observa că, între mijloacele de comunicare nonverbală nonvocală și vocală utilizate în discursuri și cele utilizate în predică nu există diferențe semnificative. Singura diferență o constituie faptul că discursul, în funcție de subiectul său, poate oferi o oarecare lejeritate de exprimare și poate utiliza mai multe mijloace de comunicare nonverbală (ex. oratorul poate comunica nonverbal și prin poziția picioarelor sau prin gesturi pe care predicatorul nu se cuvine să le folosească). Diferențe semnificative pot fi observate însă în funcție de personalitatea, de temperamentul sau de posibilitățile de comunicare nonverbală pe care predicatorul și/sau oratorul le utilizează. Pot fi întâlnite diferențe foarte mari în ceea ce

---

⁷ Pentru a putea asculta afirmațiile și pentru a putea vedea modul în care vorbitorii s-au comportat în timpul rostirii lor, dar și pentru a le putea analiza în contextul în care au fost expuse, am menționat, între cele două categorii de comunicare nonverbală (*i.e.* nonvocală și vocală) timpul din cadrul înregistrării (minut, secundă) în care fiecare dintre modurile de comunicare nonverbală este utilizat. *N.B.*: a nu se confunda minutajul (00:34; 17:59) cu sistemul numeric de trimitere la screenshot (1.4; 2.6; 3.1)!

privește comunicarea nonverbală a aceleiași predici sau a aceluiași tip de discurs dacă cei care susțin respectiva cuvântare sunt diferiți ca fire sau au abilități diferite de comunicare nonverbală.

Prin abordarea subiectului mi-am propus nu doar să prezint importanța comunicării nonverbale în procesul general al comunicării, ci mai ales să evidențiez cât de multe sunt informațiile transmise prin mijloacele de comunicare nonverbală de care omul dispune, care sunt semnificațiile acestora și cum pot fi utilizate cu succes pentru a eficientiza comunicarea anumitor idei și adevăruri. De aceea, în *Anexa 1* am menționat peste 200 de moduri prin care se poate comunica nonverbal, expunând și posibilele semnificații ale acestora.

Concluziile studiului au fost expuse în capitolul al VII-lea, parte a lucrării în care cititorul poate găsi nu doar informații teoretice și recomandări practice, dar și exemplificări ale utilizării eficiente a mijloacelor de comunicare nonverbală. Se poate observa astfel, faptul că modul de comunicare nonverbală pe cale nonvocală și cel pe cale vocală nu se contrazic, ci se susțin și se intensifică reciproc.

Concluzia principală se concentrează în afirmația potrivit căreia comunicarea nonverbală constituie o componentă deosebit de importantă în susținerea unui discurs sau a unei predici, jucând dintotdeauna un rol însemnat în ansamblul procesului de comunicare – un rol, ce-i drept, încă insuficient investigat în literatura de specialitate din țara noastră. Tocmai de aceea, teza de față vine să împlinească, în peisajul românesc al lucrărilor de Teologie Practică, necesitatea unui studiu comprehensiv dedicat comunicării nonverbale, bazat pe o cercetare sistematică (deopotrivă teoretică și practică) a temei propuse, cu ajutorul unor instrumente de investigație moderne. În plus, sperăm ca această lucrare să contribuie la deschiderea drumului pentru noi studii în acest domeniu, dar să își dovedească și dimensiunea practică, ajutându-i pe viitorii cititori să își formeze anumite deprinderi de comunicare nonverbală, utile susținerii unei cuvântări.

Importanța deosebită a comunicării nonverbale atât în discursul laic, cât și în predică reiese din faptul că utilizarea ei eficientă influențează benefic mesajul comunicat, pe cel care îl comunică, dar și pe cei cărora li se comunică. Comunicarea nonverbală din predică și din discurs oferă informații valoroase despre cel care le expune, despre cei cărora li se expun, despre contextul în care sunt expuse, sau chiar despre cuvântările prezentate.

Despre cel care expune discursul sau predica, comunicarea nonverbală arată vârsta, situația materială și socială, temperamentul, motivația și gradul de implicare în expunerea cuvântării sale, cultura, modul de a fi, nivelul de emotivitate etc.

Prin comunicarea nonverbală oratorul sau predicatorul devine mult mai apreciat și

mai convingător. De aceea s-a afirmat că: „În mod interesant, comunicarea nonverbală pe care o exhibăm este de două până la șapte ori mai semnificativă în procesul de persuasiune decât cuvintele pe care le rostim”⁸. Cercetătorii au încercat chiar să stabilească niște procente ale importanței comunicării verbale și nonverbale în procesul de persuasiune:

„Într-o situație de comunicare persuasivă, valoarea cuvintelor pe care le rostim reprezintă cam cincisprezece la sută din mesajul de ansamblu. Semnalele vocale, inclusiv ritmul vorbirii, tonul, timbrul, volumul și accentele, sunt evaluate la aproximativ treizeci și cinci la sută. Fiziologia, inclusiv expresiile faciale, postūra, mișcările trupului și contactele vizuale ar acoperi cam cincizeci la sută. Nu putem stabili procentaje exacte pentru fiecare dintre aceste trei categorii. Acesta este unul dintre motivele pentru care persuasiunea este o artă, nu o știință exactă”⁹.

Importanța comunicării nonverbale în discursul laic și în predică reiese și din faptul că aceasta nu influențează doar impresia pe care o transmitem celorlalți, ci influențează și impresiile despre propria noastră persoană. De aceea s-a spus: „Teoria managementului impresiei sugerează că oamenii își pot controla comportamentele – în special limbajul nonverbal – pentru a crea impresia dorită despre propria persoană”¹⁰.

Comunicarea nonverbală este determinată de gânduri și de sentimente și, la rândul ei, poate determina gânduri și sentimente. Spre exemplu, gândul că o persoană ne iubește poate determina iubirea noastră față de acea persoană. Prin schimbul de informații verbale, dar și nonverbale influențăm, fiind, în același timp, influențați. Propria comunicare nonverbală „[...] este cea prin intermediul căreia ne formăm și ne modificăm atitudinile”¹¹.

Despre cei cărora li se adresează predicatorul sau oratorul, comunicarea nonverbală descoperă, vârsta, situația materială, interesul, nivelul de atenție, starea, impresia etc. Prin utilizarea ei, predicatorul sau oratorul află gândurile celor cărora li se adresează și își poate îndrepta propriul comportament, dar poate îndrepta și comportamentul sau atitudinea celorlalți.

Comunicarea nonverbală poate fi un sprijin pentru cel care expune un discurs sau o predică în a nu caracteriza greșit personalitatea, atitudinea, impresiile, sentimentele, emoțiile

---

⁸ Kevin Hogan, *Psihologia persuasiunii. Cum să-i convingeți pe alții de modul vostru de gândire*, trad. Mihnea Columbeanu, Antet, Oradea, 1998, p. 75.

⁹ James Borg, *Șapte lecții simple pentru a stăpâni limbajul non-verbal*, trad. Ianina Marinescu, All educațional, București, 2010, p. 77.

¹⁰ Robert H. Gass, John S. Seiter, *Manual de persuasiune*, Polirom, Iași, 2009, p. 180.

¹¹ Jean-Noël Kapferer, *Căile persuasiunii. Modul de influențare a comportamentelor prin mass-media și publicitate*, trad. Lucian Radu, Editura Comunicare.ro, București, 2002, p. 20.

și concepțiile ascultătorilor cuvântării sale, bazându-se doar pe informațiile comunicate de către ei prin sensurile cuvintelor pe care i le adresează.

Ascultătorii oferă, prin atitudinea pe care o au în timpul predicii sau a discursului, informații foarte importante celui care li se adresează. Astfel, ținerea mâinilor încrucișate, îndreptarea picioarelor spre ieșire, foiala, clipirea deasă, privirea la ceas, zâmbetele false și alte asemenea gesturi dovedesc că ascultătorii nu sunt interesați de subiect sau că modul în care este expus subiectul nu este atractiv. Prin urmare, predicatorul sau oratorul trebuie să își modifice conținutul și/sau modul de expunere ale/al cuvântării sale ori, chiar, să-și încheie expunerea.

Conținuturile și modurile de expunere ale discursurilor și ale predicilor pot și trebuie să fie, prin urmare, modificate în funcție de datele obținute din interpretarea acestor indicii. Astfel, oratorul sau predicatorul va ști când să își schimbe subiectul (dacă observă dezinteresul ascultătorilor), ce informații să evite (dacă observă dezacordul acestora), când să prezinte informațiile cu o implicare afectivă accentuată sau când să încheie expunerea (dacă observă plictiseala ascultătorilor).

Despre cuvântarea rostită, comunicarea nonverbală ne arată dacă este una formală sau informală, veselă sau tristă, importantă sau relaxantă etc.

Utilizarea potrivită a comunicării nonverbale în cadrul unui discurs sau a unei predici poate fi de mare folos în comunicarea verbală a noastră, dar și în reținerea informațiilor pe care le comunicăm celorlalți. Chiar despre procesul de exprimare s-a spus că: „ar avea origine direct în organizarea reprezentărilor mentale de imagini și de acțiuni și nu direct în formele de planificare a vorbirii”¹².

Totodată, comunicarea nonverbală facilitează nu numai îmbunătățirea modului de a comunica sau a conținutului comunicării, nu numai reținerea mai ușoară și mai îndelungată a informațiilor (cu ajutorul memoriei vizuale), ci și înțelegerea mai clară a mesajului transmis.

„În condițiile în care ambiguitatea comunicării verbale poate avea drept efect interpretarea greșită sau neînțelegerea mesajului, observarea gesturilor în aceeași măsură în care sunt ascultate cuvintele se va dovedi profitabilă: abilitatea dumneavoastră de a percepe adevăratele mesaje subiacente cuvintelor va crește”¹³.

Importanța comunicării nonverbale în discurs sau în predică este accentuată de prestigiul oratorului sau al predicatorului, iar utilizarea eficientă a comunicării nonverbale

---

¹² Samuel Rouvillois, *Corps et Sagesse. Philologie de la liturgie*, Librairie Arthème Fayard, 1995, p. 23.

¹³ Guy Cabana, *Atenție, gesturile vă trădează*, trad. Natalia Cernăuțeanu, Humanitas, București, 2008, pp. 15, 16.

poate spori faima acestora. Dacă oratorul sau predicatorul este apreciat, poate fi ascultat nu doar cu o mai mare atenție (ascultătorii știind că poate să le comunice lucruri deosebit de importante sau interesante), ci și cu o mai mare încredere. Iar prestigiul nu poate fi separat de faptele acestuia. Demostene (384-322 î.d.Hr.) considera că „nu cuvintele și sonoritatea glasului fac autoritatea oratorului, ci faptele lui”¹⁴.

Comunicarea nonverbală ne ajută să fim mult mai convingători, să influențăm concepțiile, stările și atitudinile celorlalți față de noi, față de alți semeni ai noștri și chiar față de ei înșiși. S-a considerat că între comunicare și influențare este o legătură foarte strânsă, comunicarea constând în intenția de a influența pe celălalt sau pe ceilalți.

Conștientizarea importanței comunicării nonverbale este un fapt fără de care oratorul sau predicatorul nu își pot împlini cu succes misiunea.

Prin studiul efectuat, lucrarea contribuie la conștientizarea importanței comunicării nonverbale atât în reușita demersului oratoric și a celui predicatorial, cât și în îmbunătățirea relațiilor interumane. Unii dintre vorbitori sunt mai apreciați decât alții, deși conținutul cuvântărilor lor este la fel de bogat în informații și/sau bine structurat. Motivul îl constituie faptul că unii dintre aceștia folosesc mult mai eficient mijloacele de comunicare nonverbală decât ceilalți. Expunerea caracteristicilor modurilor de comunicare nonverbală, a semnelor și a semnificațiilor acestora poate fi de mare folos nu doar în eficientizarea procesului de comunicare, ci și în îmbunătățirea relațiilor dintre cei care comunică. Iar aceasta, întrucât observarea și interpretarea corectă, însoțite de utilizarea potrivită a mijloacelor de comunicare nonverbală pot contribui atât la transmiterea gândurilor, a impresiilor și a sentimentelor, cât și la sporirea încrederii între cei care sunt implicați în procesul de comunicare.

Analizarea comunicării nonverbale vocale și nonvocale în raport cu sensurile comunicării verbale și observarea concordanțelor și/sau a deosebirilor dintre acestea este un alt obiectiv îndeplinit prin cercetarea efectuată.

În expunerea unei cuvântări oratorul sau predicatorul trebuie să țină seama de sensurile cuvintelor, de modul în care sunt rostite, dar și de impresia pe care o creează prin aspectul său, prin modul în care se poartă, dar și prin contextul expunerii. Prin urmare, trebuie să îmbine grija față de conținutul cuvântării cu cea față de modul comunicării acesteia.

Teza facilitează dezvoltarea abilităților de comunicare nonverbală ale fiecăruia dintre cititori prin observarea variabilității deosebite a mijloacelor de comunicare și a conotațiilor lor.

---

¹⁴ Maria Dorogan, *Curs de elocință*, Editura Arc, Chișinău, p. 67.

Prin cercetarea efectuată pentru elaborarea acestei lucrări am descoperit cât de multe sunt modalitățile prin care comunicăm nonverbal și cât de numeroase sunt conotațiile lor. Fiecare dintre noi, oamenii, comunicăm nonverbal pe mai multe căi, de cele mai multe ori în același timp, fără să cunoaștem și, uneori, fără să conștientizăm acest fapt. Descoperirea acestor mijloace de comunicare și a modurilor în care pot fi interpretate ne poate ajuta în dezvoltarea propriilor abilități de comunicare nonverbală. Iar acestea ne pot fi de mare folos, întrucât cunoașterea și folosirea eficientă a modalităților de comunicare nonverbală conduc la sporirea credibilității și, implicit, a autorității oratorului sau a predicatorului, la realizarea comuniunii dintre vorbitor și ascultătorii mesajului său, la transmiterea eficientă a informațiilor și mai ales a sentimentelor acestuia, căci „comunicând, oamenii nu transmit doar informații, gânduri, cunoștințe sau idei, ci mult mai mult decât atât: afecte, emoții, sentimente și chiar putere și energie”¹⁵.

Atât în discursul laic, cât și în predică, prin comunicarea nonverbală vorbitorul dă farmec exprimării și contribuie decisiv la împlinirea cu succes a misiunii asumate. De aceea s-a afirmat că „echilibrul și armonia dintre fondul lăuntric și manifestările exterioare fac pe omul de fond și asigură succesul preoției”¹⁶.

Comunicarea nonverbală transmite mai mult decât sensurile propriu-zise ale cuvintelor, căci comunicăm cu întreaga ființă, în permanență¹⁷, iar cunoașterea și utilizarea ei eficientă ne este de mare folos, căci prin ea putem să zidim sau să dărâmăm sufletește, să rănim sau să mângâiem, să adâncim sau să vindecăm răni, să bucurăm sau să-ntristăm, să dezbinăm sau să unim.

---

¹⁵ Ștefan Prutianu, *Comunicare și negociere în afaceri*, Polirom, Iași, 1998, p. 77.

¹⁶ Ene Braniște, *Despre preoție*, Editura Renașterea, București, 2005, p.69.

¹⁷ Alex Mucchielli, *Comunicarea în instituții și organizații*, trad. Viorica Aura Păuș, Polirom, Iași, 2008, p. 76.

Bibliografie

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2015.
2. Abric, Jean-Claude, *Psihologia comunicării. Teorii și metode*, traducere de Luminița și Florin Botoșineanu, Polirom, Iași, 2002.
3. Adams, E. Jay, *Manualul consilierului spiritual creștin – Practicarea consilierii spirituale noutetice*, Societatea Misionară Română, Wheaton, Illinois, (U.S.A.), 1993.
4. Agabrian, Mircea, *Strategii de comunicare eficientă*, Institutul European, Iași, 2008.
5. Albu, Gabriel, *Comunicarea interpersonală. Aspecte formative și valențe psihologice*, Institutul European, 2008.
6. Alexander, David, *Cum puteți manipula mass-media*, traducere de Mihnea Columbeanu, Garell Publishing House, București, 1993.
7. Anghel, Petre, *Stiluri și metode de comunicare*, Aramis, București, 1998.
8. Anghel, Petre, *Strategii eficiente de comunicare*, Cartea Universitară, București, 2004.
9. Aristotel, *Retorica*, traducere de Maria Cristina Andrieș, Editura Iri, București, 2004.
10. Baylon, Christian; Mignot, Xavier, *Comunicarea*, traducere de Ioana Occeanu și Ana Zăstroiu, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2000.
11. Bârlea, Gheorghe, *Peithous Demiourgos. Știința și arta convingerii în antichitatea greco-latină*, Editura Bibliotheca, 2004.
12. Băbuț, Gheorghe, *Hronograf. Iisus Hristos Stăpânul Timpului*, Pelerinul Român, Oradea, 1992.
13. Belu, Dumitru, *Curs de Omiletică*, Editura Andreiana, Sibiu, 2012.
14. Bergson, Henri, *Teoria răsului*, traducere de Silviu Lupașcu, ediția a doua, Institutul European, Iași, 1998.
15. Borg, James, *Șapte lecții simple pentru a stăpâni limbajul non-verbal*, traducere de Ianina Marinescu, All educațional, București, 2010.
16. Bouillercce, Brigitte; Carré, Emmanuel, *Cum să ne dezvoltăm creativitatea*, Polirom, Iași, 2009.
17. Braniște, Ene, *Despre preoție*, Editura Renașterea, București, 2005.
18. Braniște, Ene, „Despre vorbirea preotului în viața de toate zilele”, *Mitropolia Olteniei*, anul X, (1958), nr. 3-4, pp. 150 – 165.

19. Bremmer, Jan; Roodenburg, Herman, *O istorie culturală a gesturilor. Din antichitate până în zilele noastre*, traducere de Tatiana Avacum, Polimark, București, 2005.
20. Breton, Philippe, *Convinge fără să manipulezi. Să învățăm să argumentăm*, traducere de Evagrina Dîrțu, Institutul European, București, 2009.
21. Bougnoux, Daniel, *Introducere în științele comunicării*, traducere de Violeta Vintilescu, Polirom, Iași, 2000.
22. Bougnoux, Daniel, „Cui folosesc mediologii?”, în Philippe Cabin, Jean-François Dortier, (Coordonator), *Comunicarea. Perspective actuale*, traducere de Luminița Roșca și Romina Surugiu Polirom, Iași, 2010.
23. Buchiu, Ștefan, *Ortodoxie și secularizare*, Libra, București, 1999.
24. Cabana, Guy, *Atenție, gesturile vă trădează*, traducere de Natalia Cernăuțeanu, Humanitas, București, 2008.
25. Carnegie, Dale, *Cum să vorbim în public*, ediția a doua, traducere de Irina-Margareta Nistor, Curtea-veche, București, 2008.
26. Carnegie, Dale, *Secretele succesului. Cum să vă faceți prieteni și să deveniți influenți*, traducere de Marius Chiștocă, Editura Curtea Veche, București, 2010.
27. Cazacu, Tatiana Slamna, *Cercetări asupra comunicării*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973.
28. Cazacu, Tatiana Slamna, *Comunicarea în procesul muncii*, Editura Științifică, București, 1984.
29. Ceuță, Ioan, *Arta de a predica. Metode și procedee*, Editura Lumina Evangheliei, București, 2000.
30. Chapell, Bryan, *Predicarea Cristocentrică, Răscumpărarea Predicii Expozitive*, traducere de Dorin Pantea, ediția a doua, Făclia, București, 2005.
31. Chelcea, Septimiu; Ivan, Loredana, Chelcea, Adina, *Comunicarea nonverbală: gesturile și postura. Cuvintele nu sunt de-ajuns*, ediția a doua, Comunicare.Ro, București, 2008.
32. Chelcea, Septimiu, „Comunicarea nonverbală: genunchii în sistemul postură – gest”, în Psihologia Socială în Buletinul Laboratorului, *Psihologia câmpului social*, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Polirom, Iași, 2003.
33. Chelcea, Septimiu, *Psihologie, Teorii, cercetări și aplicații*, ediția a doua, Polirom, Iași, 2008.
34. Cialdini, R. Robert, *Psihologia manipulării, Curs de teorie și practică a influențării*, traducere de Victor Godeanu, Europress Group, București, 2009.
35. Cicero, Marcus Tullius, *Arta oratoriei*, traducere de Traian Diaconescu, ediție bilingvă,

Editura Saeculum Vizual, București, 2007.

36. Cioclov, Roxana, *Ghid de comunicare și discurs public*, Artpress, Timișoara, 2013.

37. Ciobotă, Marius, Daniel, *Discursul omiletic din perspectiva științelor comunicării. Teză de doctorat*, București, 2011.

38. Collett, Peter, *Cartea gesturilor. Cum putem citi gândurile oamenilor din acțiunile lor*, traducere de Alexandra Borș, Trei, București, 2005.

39. Coman, Mihai, *Introducere în sistemul mass-media*, ediția a treia, Polirom, Iași, 2007.

40. Commarmond, Gisèle; Exiga, Alain, *Arta de a comunica și de a convinge*, traducere de Beatrice Stanciu, Polirom, Iași, 2003.

41. Corniță, Georgeta, *Comunicare și semnificare. Studiul mimicii. Perspective interdisciplinare*, Editura Universității de Nord, Baia-Mare, 2006.

42. Crețu, Vasile, „Valențe religioase ale comunicării”, *Ortodoxia*, anul LV, (2004), nr. 1-2, pp. 137 – 157.

43. Cristescu, Grigore, „Valoarea și funcțiunea subconștientului în predică”, *Mitropolia Olteniei*, anul IX, nr.1-2, (1957), pp14-23.

44. Cudicio, Catherine, *NLP. O metodă de psihologie aplicată pentru a ne exprima cu autenticitate și a comunica altfel*, traducere de Daniel Voicea, Meteor Publishing, București, 2017.

45. Cuilenburg, J.J.Van; Scholten, O. Noomen, *Știința comunicării*, Humanitas, București, 1998.

46. Dahm, Karl Wilhelm, „Hören und verstehen. Kommunikationssoziologische Überlegungen zur gegenwärtigen predigtnot”, în *Homiletisches Lesebuch. Texte Zur Heutigen Predigtlehre*, ediție de Albrecht Beutel, Volker Drehsen, Hans M. Müller, Editura Katzmann, Tübingen, 1989.

47. David, Daniel, *Prelucrări inconștiente de informație. Contaminarea psihologică în mass-media, practica clinică și juridică*, Editura Tritonic, Cluj, 2004.

48. David, George, *Tehnici de relații publice. Comunicarea cu mass-media*, Polirom, Iași, 2008.

49. Dawson, Roger, *Secretele persuasiunii. Cum să vinzi orice oricui*, traducere de Valentin Cîrdei, Polirom, Iași, 2006.

50. Denny, Richard, *Cum să comunici ca să câștigi. Secretele unei comunicări de succes*, traducere de Natima Mândrilă, Polirom, București, 2003.

51. *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a doua, Univers enciclopedic, București, 1998.

52. Diodato, Luciana, *Semiotica del corpo*, Rubbettino Editore Srl., Roma, 2003.
53. Dinu, Mihai, *Comunicarea. Repere fundamentale*, ediția a treia, Orizonturi, București, 2007.
54. Dinu, Mihai, *Fundamentele comunicării interpersonale*, All, București, 2008.
55. Dorogan, Maria, *Curs de elocință*, Editura Arc, Chișinău, 1995.
56. Drăgan, Ioan, *Comunicarea, paradigme și teorii*, volumul II, Rao international publishing company, 1985.
57. Drăgan Ioan, în Prefață la Denis Mcquail, *Comunicarea*, Institutul European, Iași, 1985.
58. Dumistrăcel, Stelian, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Institutul European, București, 2006.
59. Durac, Livia, *Semiotica limbajului nonverbal în relația părinte-adolescent*, Institutul European, București, 2009.
60. Dura, Nicolae, *Propovăduirea și Sfintele Taine*, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998.
61. Enăchescu, Constantin, *Tratat de psihanaliză și psihoterapie*, ediția a treia, Polirom, Iași, 2007.
62. Evdokimov, Paul, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, Anastasia, București, 1992.
63. Fekete, Adela, „Forța manipulativă a limbajului în comunicarea publică”, *Jurnalism&Comunicare. Revista română de științe ale comunicării*, Anul II (2007), nr. 2-3.
64. Floyd, Kory, *Comunicarea interpersonală*, traducere de Miruna Andriescu, Polirom, Iași, 2013.
65. Florescu, Vasile, *Retorica și neoretorica. Geneză, evoluție, perspective*, traducere de Ana Zăstroiu, Editura Academiei, București, 1973.
66. Ferréol, Gilles; Flageul, Noël, *Metode și tehnici de exprimare scrisă și orală*, Polirom, Iași, 1998.
67. Fiske, John, *Introducere în științele comunicării*, traducere de Monica Mitarcă, Polirom, Iași, 2003.
68. Galeriu, Constantin, „Preoția ca slujire a Cuvântului”, *Ortodoxia*, anul (1979), nr. 2, pp. 294-313.
69. Gass, H. Robert, Seiter, S. John, *Manual de persuasiune*, Polirom, Iași, 2009.
70. Gheorghe, Virgiliu; Criveanu, Nicoleta; Drăgulinescu, Andrei, *Efectele micului ecran asupra minții copilului*, ediția a doua, Editura Prodromos, Asociația pentru apărarea Familiei și Copilului, 2008.
71. Goddard, Angela, *Limbajul publicității*, traducere de Bianca Pop și Albert Borbely,

Polirom, Iași, 2002.

72. Goia, Vistian, *Retică și argumentare. Note de curs pentru studenții în jurnalistică și științe politice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2007.

73. Goldstein, J. Noah; Martin, J. Steve; Cialdini, B. Robert, *50 de secrete ale artei persuasiunii*, traducere de Mihaela Vânătoru, Polirom, București, 2009.

74. Gordon, Vasile, „Bibliografia omiletică în sprijinul redactării și prezentării predicii”, *Biserica Ortodoxă Română*, anul (1996) nr. 1-6, pp. 229-238.

75. Gordon, Vasile, „Importanța omiletică a stilului. Limbajul comunică, stilul dă expresivitate comunicării”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă Universitatea București*, (2007), pp. 259 – 279.

76. Gordon, Vasile, *Introducere în Omiletică*, Editura Universității din București, București, 2001.

77. Gordon, Vasile (coordonator); Ivan, Adrian; Beldiman, Nicușor, *Omiletica*, Basilica, București, 2015.

78. Gusti, Dimitrie, *Ritorică pentru tinerimea studioasă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

79. Gusto, Hedwig, *Adolf Hitler, chipul răului în istoria omenirii*, traducere de Marina Loghin, Litera, București, 2013.

80. Graur, Evelina, *Tehnici de comunicare*, Editura Mediamira, Cluj-Napoca, 2001.

81. Green, Andy, *Comunicarea eficientă în relațiile publice. Crearea mesajelor și relațiilor sociale*, traducere de Iulia Iordache, Polirom, Iași, 2009.

82. Grigoraș, Costachi, *Propovăduiți evanghelia la toată făptura! Omiletică și catehetică specială*, Trinitas, Iași, 2000.

83. Haddon, Robinson W, *Arta comunicării adevărului biblic*, Logos, Cluj-Napoca, 1998.

84. Hayes, Nicky; Orrel, Sue, *Introducere în psihologie*, All Educational S.A., București, 1977.

85. Hasson, Gill, *Inteligența emoțională. Valorificați forța emoțiilor și veți avea succes în toate domeniile*, traducere de Eugen Damian, Meteor Publishing, București, 2016.

86. Hogan, Kevin, *Psihologia persuasiunii. Cum să-i convingeți pe alții de modul vostru de gândire*, traducere de Mihnea Columbeanu, Revolution Antet, Filipeștii de Târg, 2017.

87. Hogan, Kevin; Horton, William, *Cum să te vinzi. Noua psihologie a vânzărilor*, traducere de Mihnea Columbeanu, Antet, Oradea, 1998.

88. Hogan, Kevin, Speakman, James, *Persuasiunea mascată. Tactici și trucuri psihologice pentru învingători*, traducere de Anacaona Mîndrilă – Soneto, Editura Meteor press,

București, 2005.

89. Ioan Gură de Aur, Sf., *Scrieri. Omilii la Matei*, (colecția Părinți și Scriitori Bisericești), vol. 23, traducere de Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1994.

90. Iovanuț, Simona, *Comunicarea. Curs de specializare pentru lucrătorii sociali în mediul rural*, Waldpress, Timișoara, 2001.

91. Ivan, Ilie, *Omiletica Ortodoxă. Repere teoretice, metodice și practice*, Editura Episcopiei Argeșului și Muscelului, Pitești, 1999.

92. Ivan, Loredana, *Cele mai importante 20 de secunde. Competența în comunicarea nonverbală*, Tritonic, București, 2009.

93. Ivașcu, Cristina, *Strategii mentale utilizate în redactarea și susținerea unui discurs. Lucrare științifică*, Editura Larisa, Câmpulung Muscel, 2001.

94. Jurca, Eugen, *Retorică și Omiletică. Curs practic*, Galaxia Gutemberg, Târgu Lăpuș, 2009.

95. Kapferer, Jean-Noël, *Căile persuasiunii. Modul de influențare a comportamentelor prin mass-media și publicitate*, traducere de Lucian Radu, Comunicare.ro, București, 2002.

96. Kendon, Adam, *Gesture: visible action as utterance*, Cambridge University Press, 2004.

97. Klein, Hans-Michael; Kolb, Christian, *Psihologia conducerii eficiente. Cum să înțelegem oamenii și să-i influențăm cu succes*, Pocket Business, București, 2009.

98. Krasne, T. Margo, *Munca de lămurire o artă. Depășiți blocajele mintale care vă împiedică să țineți cuvântări și prezentări de succes*, traducere de Mihnea Columbeanu, Editura Antet, Oradea, 1998.

99. Krauss, Robert M., Yihsiu Chen, Purnima Chawla, „Nonverbal behavior and nonverbal communication: What do conversational hand gestures tell us?”, M. Zanna (ed.), *Advances in experimental social psychology*, Academic Press, San Diego,,

100. Lacombe, Fabrice, *Rezolvarea dificultăților de comunicare*, traducere de Alina Pelea, Polirom, Iași, 2005.

101. Lascu, Ioan, *Stil și expresivitate în presa de astăzi*, Scrisul românesc, Craiova, 2004.

102. Larson, U. Charles, *Persuasiunea. Receptare și responsabilitate*, traducere de Odette Arhip, Polirom, București, 2003.

103. Leigh, Andrew, Charisma. *Cum să faci o impresie puternică și durabilă*, Trei, București, 2011.

104. Luzy, Antoine, *Puterea privirii*, Orfeu, București, 2000.

105. Marillac, J. Alain, *Controlează-ți furia. Transformă-ți energia în înțelepciune*, traducere de Daniel Voicea, Meteor Publishing, București, 2017.
106. Matsumoto, David; Frank, G. Mark; Hwang, Hyi, Sung, *Nonverbal Communication*, Sage, Los Angeles, 2013.
107. McDill, Wayne; Hnariuc, Dorin (ed.), *Predicarea eficientă: 12 deprinderi practice*, traducere de Ilie Șorițau, Cristian Sonea, Natan Mladin, Editura Universității Emanuel din Oradea, Oradea, 2006.
108. Messinger, Joseph, *Dicționar ilustrat al gesturilor*, traducere de Cătălin Simion, Litera, București, 2011.
109. Messinger, Joseph, *Gesturile care vă vor schimba viața, Câștigați încredere și stimă de sine*, traducere de Gabriela Petrilă, Litera, București, 2012.
110. Mihoc, Vasile, „Propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu în Biserică și nașterea credinței”, *Mitropolia Ardealului*, anul (1983), nr.5-6, pp. 317 - 326.
111. Mociulschi, Adrian Leonard, *Artă și comunicare*, Curtea Veche, București, 2013.
112. Mohr, Faust, *Incendiatorul Europei: Adolf Hitler*, Colecția documentară, București, 1944.
113. Moraru, Mădălina, *Mit și publicitate*, Nemira, București, 2009.
114. Mucchielli, Alex, *Arta de a comunica. Metode, forme și psihologia situațiilor de comunicare*, traducere de Giuliano Sfichi, Gina Puică și Marius Roman, Polirom, Iași, 2005.
115. Mucchielli, Alex, *Arta de a influența. Analiza tehnicilor de manipulare*, traducere de Mihaela Calcan, Polirom, Iași, 2002.
116. Mucchielli, Alex, *Comunicarea în instituții și organizații*, traducere de Viorica Aura Păuș, Polirom, Iași, 2008.
117. Munteanu, Eugen, *Introducere în lingvistică*, Polirom, Iași, 2005.
118. Mureșan, Gabriela, *Consilierea văzută ca lucrare a preoției universale. Creștinismul laic și implicațiile psihospirituale ale procesului consilierii*, Reîntregirea, Alba Iulia, 2009.
119. Navarro, Joe, *Secretele comunicării nonverbale. Ghidul unui fost agent F.B.I. pentru „citirea” rapidă a oamenilor*, traducere de Mihaela Liliana Stroe, Meteor press, București, 2008.
120. Negrici, Eugen Antim, *Logos și personalitate*, Minerva, București, 1971.
121. Ognev, Ivan; Russev, Vladimir, *Psihologia comunicării*, traducere de Andreea Luminița Dunaeva, Ideea Europeană, București, 2008.
122. Onu, Constantin, *Comunicare și slujire prin limbaj mimico-gestual*, Editura Universității din Pitești, Pitești, 2003.

123. Onu, Constantin, *Simbolistica semnelor*, Editura Institutului Biblic și de misiune Ortodoxă, București, 2009.
124. Pease, Allan; Pease, Barbara, *El e cu minciuna, ea vorbește-ntruna*, ediția a treia, traducere de Elena Neculcea, Curtea-veche, București, 2012.
125. Pease, Alan; Pease, Barbara, *Enciclopedia limbajului trupului*, traducere de Casandra Cîlț, Polimark, București, 2008.
126. Pease, Allan, *Limbajul trupului. Cum pot fi citite gândurile altora din gesturile lor*, traducere de Alexandru Szabó, Editura Polimark, București, 1993.
127. Pease, Allan; Garner, Alan, *Limbajul vorbirii. Artă conversației*, traducere de Ileana Busuioc, Editura Polimark, București, 1994.
128. Petcu, Marioara, *Retorica juridică*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2007.
129. Pânișoară, Ion-Ovidiu, *Comunicarea eficientă*, ediția a doua, Polirom, Iași, 2004.
130. Poyatos Fernando, *Nonverbal Communication translation*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia, 1997.
131. Popa, Dorin, *Comunicare și publicitate*, Tritonic, București, 2005.
132. Popa, Florentina, „Verbal și paraverbal în discursul religios”, în Popa Florentina, *Verbal și paraverbal în discursul radiofonic*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.
133. Popa, Mariana, *Comunicarea. Aspecte generale și particulare*, Paideia, București, 2006.
134. Preda, Radu, „Patru meditații asupra discursului teologic”, *Studii Teologice*, Anul XIV (1993), nr.3-4.
135. Prutianu, Ștefan, *Antrenamentul abilităților de comunicare. Limbaje ascunse*, Polirom, Iași, 2005.
136. Prutianu, Ștefan, *Comunicare și negociere în afaceri*, Polirom, Iași, 1998.
137. Quilliam, Susan, *Tainele limbajului trupului*, Polimark, București, 2001.
138. Quintilian, Marcus Fabius, *Artă oratorică*, traducere de Maria Hetco, Minerva, București, 1974.
139. Ramonet, Ignacio, *Tirania comunicării*, traducere de Matilda Banu, Editura Doina, București, 2000.
140. Reiman, Tonia, *Limbajul trupului. Cum să ai succes atât în planul profesional, cât și în cel personal*, traducere de Valentin Adrian Serac, Curtea Veche, București, 2010.
141. Remete, George, *Cunoașterea prin tăcere*, Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Alba Iulia, Alba Iulia, 2011.
142. Ricci-Bitti, E. Pio, *Comunicazione e gestualità*, Franco Angeli s.r.l., Milano, Italy, 1987.
143. Rybacki, C. Karyn., *O introducere în artă argumentării. Pledarea și respingerea*

- argumentelor*, Polirom, Iași, 2004.
144. Rouvillois, Samuel, *Corps et Sagesse. Philologie de la liturgie*, traducere de Viorel Murariu, Librairie Arthème Fayard, 1995.
145. Roventă-Frumușani, Daniela, *Semiotică, societate, cultură*, Institutul European, Iași, 1999.
146. Rus, Flaviu Călin, *Introducere în știința comunicării și a relațiilor publice*, Institutul European, Iași, 2002.
147. Sadova, Marieta, *Exercițiile artei dramatice*, Prometeu, București, 1945.
148. Salomé, Jacques; Galland, Sylvie, *Dacă m-aș asculta, m-aș înțelege*, ediția a treia, traducere de Elena Neculcea, Curtea Veche, București, 2009.
149. Sălăvăstru, Constantin, *Mic tratat de oratorie*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2006.
150. Sălăvăstru, Constantin, *Raționalitate și discurs. Perspective logico-semiotice asupra retoricii*, Editura didactică și pedagogică, București, 1996.
151. Săvulescu, Silvia, *Retorică și teoria argumentării*, Comunicare.ro, București, 2004.
152. Schäfer, Claudia, *Limbaajul corpului*, traducere de Roland Schenn, Niculescu, București, 2003.
153. Scharf, Greg; Hnatiuc, Dorin (ed.), *Pregătiți pentru a predica. Conlucrători cu Dumnezeu în predicarea Cuvântului*, traducere de Dinu Moga, Făclia, Oradea, 2008.
154. Schmitt, Jean Claude, *Rațiunea gesturilor în Occidentul medieval*, traducere de Doina Marian, Editura Meridiane, București, 1998.
155. Sheldon, A. Tostengard, *The Spoken Word*, Fortress Press, Minneapolis, 1989.
156. Sigmund, Anna Maria, *Dictator, demon, demagog. Întrebări și răspunsuri despre Adolf Hitler*, Rao International Publishing Company, București, 2011.
157. Sini, Carlo, *Corpo e linguaggio*, Cisalpino Istituto Editoriale Universitario-Monduzzi Editore S.p.A., Milano, 2007.
158. Slamna Cazacu, Tatiana, *Cercetări asupra comunicării*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973.
159. Slamna Cazacu, Tatiana, *Comunicarea în procesul muncii*, Editura Științifică, București, 1984.
160. Spence, Gerry, *Cum să argumentezi ca să câștigi de fiecare dată. Acasă, la serviciu, la tribunal, oriunde, oricând*, traducere de Lena Călinoiu, Editura Vremea, București, 2006.
161. Spurgeon, Charles, Madson, *Sfaturi pentru predicatori*, traducere de Monica Dan și Cristina Badea, Editura Stephanus, București, 1998.

162. Stăniloae, Dumitru, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943.
163. Stoian, Cristian, *Metodologia redactării și prezentării predicii. Teză de doctorat*, București, 2011.
164. Stoiciu, Andrei, *Comunicarea politică. Cum se vând idei și oameni*, Humanitas – Libra, București, 2000.
165. Tardy, Martine, *Descifrarea gesturilor*, Curtea-veche Publishing, București, 2015.
166. Tiutiucă, Dumitru, *Retorica*, Editura „Libertatea”, Brăila, 2005.
167. Toader, Ioan, *Metode noi în practica omiletică*, Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1997.
168. Toader, Ioan, *Retorica amvonului*, Editura „Presa Universitară Clujană”, Cluj-Napoca, 2002.
169. Toma, Gheorghe et al. , *Tehnici de comunicare*, Artprint, București, 1999.
170. Țiclea, Alexandru, *Retorica*, ediția a doua, Universul Juridic, București, 2008.
171. Vlăduțescu, Ștefan, *Comunicare jurnalistică negativă. Convicțiune și persuasiune – eseuri de hermeneutică mediatică*, Editura Academiei Române, București, 2006.
172. Vlăduțescu, Ștefan, *Concepte și noțiuni de comunicare și teoria mesajului*, Editura Sitech, Craiova, 2009.
173. Voniga, Dumitru, *Omiletica sau studiul oratoriei bisericesti*, Tipografia Nouă, Orăștie, 1907.
174. Wackenheim, Gerard, *Communication et devenir personnel*, Editions de L’epi, Paris, 1969.
175. Webster, Richard, *Limbajul corpului. Interpretare rapidă și ușoară. Cum să lăsați o impresie bună*, traducere de Mihai-Dan Pavelescu, Meteor Publishing, București, 2017.
176. Zajonc, B. Robert, *Psychologie Sociale Experimentale*, Dunod, Paris, 1967.

Surse online:

177. Pleșu, Andrei, *Conferința Edictum: Problema răului*, <https://youtu.be/JuD2REGni5E>, data accesării: 10 mai 2018,
178. Galeriu, Constantin, *Predică la învierea fiicei lui Iair*, https://youtu.be/3Soeh_LNtOM și <https://youtu.be/H80Nok4BOIE>, data accesării: 10 mai 2018,
179. Puric, Dan, *Conferința: Despre demnitate* <https://youtu.be/pNuFbt31Wto>, data accesării: 10 mai 2018.